

Čeština není posvátná kráva!

Volání po zjednodušení češtiny a jejího pravopisu sílí. Národní ústav pro vzdělávání navrhuje vyřadit z povinné školní výuky přechodníky a vztažná zájmena. Co dál? Zjednodušit psaní velkých písmen, v němž si nejsou stoprocentně jisti ani odborníci? Neskončí to tím, že zrušíme vyjmenovaná slova a budeme psát všude měkké „i“? Ostatně na Facebooku a dalších sociálních sítích se to již tak trochu děje. „Debatujme o tom! Jazyk není posvátná kráva,“ shodují se lexikograf (slovníkář) MICHAL ŠKRABAL (39) (na fotografii vlevo) a publicista a „lovec nových slov“ MARTIN KAVKA (41). Ti nedávno přišli s knihou *Hacknutá čeština*. Má podtitul „Neortodoxní slovník dnešní mateřštiny“ a obsahuje více než tři tisíce hesel, která jsou živelnými svědky naší doby. Jaký je podle spoluautorů publikace stav češtiny 2019?

I v tvorbě nových slov je jasná tendence slova zkracovat, vyjadřovat se úsporněji, což asi souvisí s textovými zprávami a sociálními sítěmi, které jsou na pomezí mezi psanou a mluvenou češtinou.

■ Co vám v současné češtině chybí a co přebývá?

Škrabal: K tomu se určitě dostaneme, ale před chvílí jsme si v pasáži Lucerna všimli zajímavé reklamy. Na plakátu stálo: „Poševní laserová rejuvenace.“ Chvilí nám trvalo, než jsme se toho domáklí – zřejmě reklama na omlazení ženské spodní části těla.

Kavka: Hned nás napadlo slovo „frndomlazení“ (*usmívá se*). Říkali jsme si, že páni doktoři se na nás vytahují, protože používají cizí výrazy namísto pravých jmen. Výhoda slov z našeho slovníku je, že si na nic nehrajou, označují skutečnost. Neztratí se v normálním životě. Nejsou to vzletné reklamní slogany, ta slova skutečně napsal život. Žádný marketingový bulšit. Snaha něco lakovat, o obyčejné bílé mluvit jako o extra nejzářivější bílé na světě. Jako zákazník ta vzletná slova musíte rozklíčovat, abyste nenaletěl. Síla seriálu *Most!*, který šel nedávno na České televizi, byla i v tom, že v něm postavy mluvily normálním jazykem ulice.

■ Váš slovník je takových výrazů plný. Či to byl vlastně nápad začít je sbírat?

Kavka: Projekt Čeština 2.0 vznikl před jedenácti lety. Prvotní nápad přišel v tramvaji, kde jsem slyšel slovo, které jsem neznal, konkrétně „sračkogán“. Tehdy to označovalo jen člověka, co má plnou pusku vulgarismů. Pak se k tomu přidal význam „kanalizace“ a dnes přibyl další význam – „příliš mnoho průšvihů za poměrně krátké období“. Ostatně jak říká krásné české přísloví: „Když čert sere, tak na velkou hromadu.“

Škrabal: Každý z těch tří významů pro ten jeden výraz tam přidal někdo jiný. To je

krásný doklad toho, že o významech těchto převážně okrajových slov se vlastně neustále dohadujeme. Když takové slovo slyšíte, fantazie se vám rozjede naplno. A který z významů přežije, nikdo z nás neví. Nakonec se prosadí, co bude většinové. V jazyce totiž rozhoduje většina.

■ A jak to bylo s vaším slovníkem dál?

Kavka: Začal jsem se víc pít a stal se ze mě „lovec slov“. Když jsem jich měl v notýsku víc, napadlo mě vyvěsit je na internet, aby

„Co přežije? V jazyce rozhoduje většina.“

Ve slovníku Hacknutá čeština je i řada výrazů z mládežnického slangu. „Mladí se taky vracejí ke slovům, která už můžou působit poněkud zastarale, používají třeba pozdrav „maucta“, protože se jim líbí,“ říká „lovec nových slov“ Martin Kavka.

se ke mně přidali další jazykoví nadšenci. Bavilo mě přemostění mezi různými regiony. Pocházím z Ostravska, když jsem přišel do Prahy, lidi si ze mě dělali srandu, že mi nerozumí, třeba když jsem místo papuče řekl „cukle“. Nebo „rožni“ místo „rozsvít“. A pak „štrample“. To jsou punčocháče. Do našeho slovníku patří i regionální výrazy.

■ Ve vašem slovníku jsou i převzatá slova z romštiny, třeba „love“, „čórka“, „kérka“...

Škrabal: Chtěli jsme ukázat, že současná čeština nepřijímá s otevřenou náručí slova jen z angličtiny, ale i z jiných jazyků. Z němčiny, francouzštiny, slovenštiny a také dost z ruštiny. Například „báryšňa“, což je ironický výraz pro obézní Rusku středního či seniorského věku. Dokonce se dají zkombi-

novat i dva jazyky – viz půvabná složenina „kindrklil“ (antikoncepce – z německého slova *Kinder/děti* a anglického *kill/zabít*).

■ Vyberte několik slov, která se díky vašemu slovníku dostala do vaší slovní zásoby a používáte je běžně.

Kavka: Třeba „snaženka“, to je lísteček od České pošty, že se jim přes veškerou snahu nepodařilo zásilku doručit. Pak se mi líbí slovo „zčápit“ – získat dotace z veřejných zdrojů na svůj soukromý projekt, což vzniklo podle kauzy Čapí hnízdo Andreje Babiše. Fascinuje mě, jak hluboko se Andrej Babiš otiskl do našeho jazyka. On ho díky své existenci obohatil o desítky výrazů... Líbí se mi, co nám přišlo do online slovníku nedávno: „zbourat se jak Dáda“. Díky Dádě Patrasové vzniklo hned několik nových slov: „zpatrasit se“, „zpatrasovat se“, „zvádovat se“. A „udělat dáda“, což je zamávat na rozloučenou ožralému šoferovi. To navíc odkazuje k dětskému seriálu *Teletubbies*, kde na konci každého dílu dělali „pápá“. Pak se mi líbí „krachonoš“, to je neúspěšný manažer, který dovede firmu zu grunt. A skvělá je „vačina“, což je žena, které pořád něco vadí.

Škrabal: Mě třeba fascinuje, kolika výrazy je možné pojmenovat dnes již legendární dálnici D1: „drncálnice“, „schody do Prahy“, „ementálštráse“, „rozjebahn“, „D-D-D-1...“ Nebo kolik máme výrazů pro pijatky, soulož nebo všemožné poplatky. Jazyk je odrazem reality. Líbí se mi spousta slov, mimo jiné všechny ty lechtivé čuňáčinky, vyznačující se neprimitivní, rafinovanou vulgárností. Například taková „klekáníce“.

■ To je žena, co má ráda orální sex?

Kavka: Má to ráda ze zadu. Ale vidíte, máme další význam (*usmívá se*).

Škrabal: Oceňuju kreativitu Čechů, i když ostatní národy jsou na tom podobně, abychom se zase přehnaně neplácali po ramech. Každopádně to, že si s češtinou hraje a baví nás to, je důkaz, že jazyk žije, ba co víc, vzkvátá. Jazyková invence není vyhazena zdaleka jen básníkům, spisovatelům nebo jazykovědcům. Každý roditel mluví může přijít s krásným slovem, které se ujme. Jazykovědné vzdělání mě nezvy-

„Čeština je v první stovce co do velikosti jazyků.“

hodňuje oproti dělníkovi s učňákem. Občas z něj vypadne taková jazyková metafora, že by se podivil nejen Škrabal, ale i Hrabal. Já jsem se stavem češtiny spokojený, podle mě je ve velmi dobré kondici. Čeština je stále v první stovce co do velikosti jazyků, když porovnáme, kolik mluvčích jí hovoří. Vůbec to není malý jazyk, takže nepotřebujeme být přehnaně ochránářští. Jsme dostatečně velcí na to, abychom mohli být adekvátně k tomu sebevědomí. A nezaváděli nesmyslné jazykové zákony, jak to navrhuji někteří poslanci. Ochranářské tendence měly svůj význam za národního obrození, tehdy bylo třeba písemnou podobu jazyka vydupat ze země, teď jsme ale v jiné situaci. Spousta lidí ze starší generace je na nová slova alergická, ale neuvědomují si, že když byli mladí, chovali se stejně jako dnešní teenageři.

■ Kromě politiků jazykové nadšence inspirovali k tvorbě nových slov i herci, zpěváci či sportovci. Vybavím si krásný příklad: „Dělat Ledeckou“. Tedy divit se, že vyhrála olympiádu. Jako loni lyžařka Ester Ledecká...

Kavka: Je tam i „esterifikace“ nebo „ledět“. Nebo „jít na Ester“, což znamená vyrazit mezi lidi bez líčení. Jsou tam „čvančary“ podle velkých nader herečky Jitky Čvančarové. Už jsou tam i „čvančarátko“, jejich opak. Lidi také dost často tvoří z příjmení politiků jednotky něčeho, třeba „klaus“ je jednotka ješitnosti, „veleba“ jednotka kecání nesmyslů, „milošekunda“ jednotka vulgarity atd.

■ Nová slova vznikají různě. Jednak si lidé hrají se jmény některých politiků, ale i samy známé osobnosti přišly s nějakým novým

▼ Vyslyšíme volání po zjednodušení pravopisu? Kdyby bylo pouze jedno „i“, chyb v psaném projevu by bylo mnohem méně...

výrazem. Zaznamenal jsem třeba příspěvek od Karla Schwarzenberga, Tomáše Halíka... Od prvního tam je „spolknout ropuchu“, tedy v zájmu věci udělat něco nepříjemného. Od druhého „něcismus“, tedy víra v něco nadpřirozeného, ale Bůh to není...

Kavka: Lov probíhá i tak, že se projíždí publicistické texty nebo rozhovory, a výraz, který mě okouzlí, putuje do slovníku. U Matěje Stropnického to byl třeba „develotr“, tedy škodící developer. Karel Schwarzenberg je zajímavý tím, že kromě jeho výrazu je ve slovníku i slovo od něj odvozené. „Hodit Schwarzenberga“ znamená trochu se prospat.

■ Kromě kreativních slovních hříček máte v online slovníku i běžné výrazy jako „olajkovat“, tedy dát palec nahoru na sociální síti. Jak byste vlastně to slovo psali? Podle angličtiny „likovat“, nebo foneticky „lajkovat“? Škrabal: Rozhodně „lajkovat“! V roce 1931 vyšla Poláčkova kniha *Muži v offsidu*. Dnes by to tak nikdo nenapsal, leda by to byla známka punku. Ale tenkrát to byl nový výraz, který k nám doputoval z angličtiny. Dnes už se píše „ofsajd“. Dokonce vidím

čím dál častěji psát „fejk“ (padělek), i když v angličtině se to píše „fake“. Do „mejlu“ klidně napíšu „skrinšot“ (snímek obrazovky, pozn. red.), jak to slyším. Podle mě se to časem prosadí. Tendence anglická slova počesťovat, i pravopisně, je zřejmá už bratru sto let. Ale pravda, zase v jiných případech jsem spíš konzervativní, třeba „romantis-mus“ píšu se „s“. Taky bych nenapsal „Ázie“ místo „Asie“. Když jsem to nedávno viděl se „z“, úplně jsem se zhrozil. A přitom Slováci to píšíou „Ázia“, jsou snad tím pádem horší!?

■ **Slovo „olajkovat“ je krásný příklad, jak si čeština dokáže vypůjčené slovo, v tomto případě anglické „like“ (líbit se, mít rád) zařadit do systému jazyka, ohýbat ho a přidat k němu předpony a přípony. Tipnu si, že toto slovo tady bude i za dvacet let. Která další?**

Kavka: Řekl bych, že určité slovo „selfičko“. Čechům slovo „selfie“ přišlo nedostatečné, tak pořád vymýšlejí další. Takže kromě „selfička“ máme „mojku“ nebo „sebíčko“, „soběnků“ nebo „samošpulku“. Dokonce existují i speciální druhy selfička, například „kviffie“ – to je selfie pořízené na filmovém festivalu ve Varech. Pak „čelfie“ – selfie plešatícího pána, na takovém snímku je víc čela než obličej. Nebo „selpičko“, to se žena vyfotí od pasu níž. Ale dočetl jsem se, že to dělají spíš chlapi. Takže bychom měli asi přijít se slovem „selpérko“ (směje se)... Jazyk nemůže být korektní.

■ **„Olajkovat“ vzniklo proto, že jsme daný výraz potřebovali. Pokud ho mluvíci použije, je jasné, že se baví o něčem, co se týká internetu.**

▼ **Aby mladá generace ukázala, že je „free“, „cool“, prostě „v pohodě“, používá často zdobnělniny. A tak si dávají v klubíčku kafičko, pak v restauračce pivečko, a aby byla při té kalbičce hustá atmoska, pustí si k tomu hudbičku. A všechno je super, hyper, giga, mega nebo extra.**

Herečka Jitka Čvančarová, jedna z hvězd seriálu *Most!*, se díky plnému dekoltu zabydlela i ve slovníku nových slov – „čvančary“ znamenají velká ňadra a „čvančarátko“ jsou ňadra malá...

„Vulgarismus bez „r“ je jako polívka bez soli.“

schopný, či nikoli. Rozhlas měl kdysi svůj protějšek „rozvid“, což byla televize, ale to se na rozdíl od rozhlasu neuchytilo. Je fakt, že i to se dnes používá méně než slovo rádio. Málokdo z mladší generace dnes řekne: „Poslouchal jsem o víkendu rozhlas.“ Ale máme tady oficiální název „Český rozhlas“, „rozhlásově vysílání“ anebo profesi „rozhlásový reportér“. Pořád je to frekventované. Jakékoli slovo, které dnes vznikne, má šanci přežít.

Kavka: Ale ne všem Čechům vyhovuje. Už přišli s českými variantami: „orádnout“ nebo „olíbit“. To první je výraz herce a moderátora Marka Ebena. Ale podle mě „olajkovat“ má větší potenciál. I když kdoví. Až čas ukáže, zda je český ekvivalent života-

Jde o to, jestli ho budeme potřebovat, anebo jestli se nevymyslí nějaké trefnější a účelnější. Tendenci přežít mají ještě kratší a snadno vyslovitelná a dobře znějící slova.

Škrabal: Zvláště ve vulgarismech musí být ono úlevné „rrr“. Vulgarismus bez „r“ je jako polívka bez soli.

■ **Není těch slov z angličtiny až moc? Proč je třeba tak v kurzu slovo „badžet“, když máme český ekvivalent „rozpočet“?**

Škrabal: Mně „badžet“ nevádí, beru ho jako alternativu ke slovu „rozpočet“. Podobně jako „nízkorozpočtový“ nebo „loubadžetový“. Pro mě to je obohacení češtiny o další synonyma. A možná že brzy budeme psát „loukost dovolená“ (levná dovolená, pozn. red.). Vypadá to divně, ale je to jen věc zvyku. Zvykneme si na leccos. Důležité ale je, že bude existovat nějaká přechodná fáze, kdy to píšeme podle původního pravopisu, tj. „budget“, „low-budgetový“, „low-cost“. A opakuju, naše mateřština tím nechudne – naopak stává se bohatší...

Kavka: Mně taky víc vadí výrazy z korporátního hantecu jako: „katovat kosty“ (snížit náklady), „vejtnout někoho před ofsem“ (počkat na někoho před kanceláří). A vadí mi přemíra anglicismů v jedné větě, protože pak si mluvíci většinou jen na něco hraje, nejde mu o srozumitelnou češtinu.

■ **Zaznělo tady, že s pěkným neologismem může přijít i dělník. Kdo je váš nejčastější přispěvatel?**

Kavka: Máme na webu žebříček a v něm v současnosti vede přispěvatel s nickem intuic, ten poslal téměř tři stovky slov. Já ani moje žena se nepočítáme, ale jen já jich mám okolo tisícovky. Nejsou to moje slova, nýbrž většinou taková, co jsem pochytil.

Škrabal: Ono vystopovat původce slova je většinou těžké. Když třeba novinář použije výraz „prezidentská čeština“, což je narážka na královskou angličtinu, mohl to i on

někde zaslechnout, bůhsud. To, že jsme za každé heslo ve slovníku uvedli do závorky uživatele, je spíš výraz poděkování, nikoli přiznání jasného autorství... Třeba jeden můj kolega z Ústavu Českého národního korpusu mi při obědě ve vietnamské restauraci takhle jednou povídá: „Když se ta polívka jmenuje pho bo, mohli bysme tomu říkat pholívka, ne?“ Měl radost, že vymyslel nové slovo. Tak jsem se podíval na stránky Češtiny 2.0 a už tam bylo. Nestihl to o pár týdnů, do slovníku přibýlo začátkem tohoto roku.

■ **Kdo posílá slova nejčastěji? Mladá generace?**

Kavka: Ta nejvíc konzumuje, navštěvuje náš web, protože se chce „blejsknout“ v kolektivu nějakým netradičním výrazem, být originální. Ale slova posílají nejčastěji lidé ve věku 25 až 40 let. Mladší člověk nějaký výraz vyslechne a nechá si ho většinou pro sebe, starší lidé ho tam přidají. Ve slovníku je ale i řada výrazů z mládežnického slangu. Mladí se taky vrací ke sloům, která už můžou působit poněkud zastarale, používají třeba pozdrav „maucta“, protože se jim líbí. To jsem zaslechl před základní školou. Snaha být originální vede podobně jako v módě k tomu, že některé zapadlé věci zažívají renesanci. V knížce máme mezi rozhovory s osobnostmi i Reného Nekudu, učitele tvůrčího psaní, který mladým radí, aby si rozvinuli slovní zásobu tím, že si popovídají s prarodiči.

■ **Našli byste příklady, kdy jste v okolí mladým nerozuměli?**

Kavka: Nedávno mě dostalo slovo „fufu“, které znamená falešné značkové oblečení. Nebo jiné skvělé slo-

Výběr ze slovníku Hacknutá čeština

Aha moment – okamžik, kdy něco pochopíte nebo si uvědomíte

Akorath – ani malý, ani velký úplatek, podle politika Davida Ratha

Amaroun – bezvýrazný, nanicovatý politik

Apka – počítačová či mobilní aplikace

Babicovat – vařit z nůžek surovin, podle televizního kuchaře Jiřího Babici

Bajvoko – odhadem

Bambilión – obrovské množství

Banán – zákaz vstupu do internetových diskuzí, z anglického slova ban, tedy zákaz

Bóbika – čínské jídlo po-fiderního původu, čínská restaurace pochybné úrovně, podle někdejší televizní reklamy na Centrum.cz s hláskou: „Postaráte se mně o bobíka?“

Cajt – policista

Cajzl – obyvatel Prahy

Hodit čelo – usnout s čelem na stole

Na čerta – neumytý

Češtin – rodilý mluvčí neovládající češtinu

Činkárna – posilovna

Čučka – drobnost

Debordelizace – úklid

Drtinovat – skákat někomu při rozhovoru do řeči, ptát se dokola na totéž, podle televizní moderátorky Daniely Drtinové

Flašinet – ruční stahování okýnek v autě

Fofrhole – francouzské berle

Fofrstudent – člověk, který podezřele rychle vystudoval vysokou školu

Fofrtaška – nákupní taška na kolečkách

Hadrák – sametová revoluce

Hákovat – usilovně pracovat

Havaj – stav pohody

Hekárna – 1. přípravná místnost v porodnici, 2. ženský tenis

Hladolet – let s nízkonákladovou leteckou společností (jídlo tam není v ceně letenky)

Hubolep i tlamolep – výrazně sladký alkoholický nápoj

Hujer – snaživec, vlezdopredka, podle postavy z filmu Marečku, podejte mi pero!

Na hulváta i na prasáka – nestandardně

Chmelit – pít pivo

Instalatérský dekolt nebo zednický úsměv – čárka mezi půlkami zadnice vyku-kující z kalhot při sehnutí

Jakobyn i jakobín – člověk užívající nadměrně slovo „jakoby“

Jantar – hlupák, nešika

Kaprovné – (malé) vánoční prémie v zaměstnání

Klobouk – opatrný sváteční řidič vyznačující se nepřed-vídatelnou jízdou

Lemra – nepříliš pracovitý člověk

Mamahotel – bydlení v dospělém věku u matky-/u rodičů

Dostat noty – obdržet přesné instrukce

Odklonit – skryt peníze před úřady nebo před partnerem

Panapr – toaletní papír

Jít s pískem – vymocit se

Prduch – pracující důchodce

Retardér – řidič vozidla výrazně zpomalujícího provoz

Sajgon – 1. nepořádek, 2. tvrdý trest, odplata

Sebák – jídlo donesené z domova, většinou v krabičce

Sněžít – intenzivně užívat kokain

Surikata – politik stojící na tiskové konferenci po boku hlavního řečníka

Šest půlek – hodně, eufemismus pro výraz „tři prdele“

Jít do tepláku – jít do vězení

Trol i troll – účastník internetové diskuze přispívající provokativními, hanlivými nebo irrelevantními texty za účelem narušit debatu

Trucpodnik – konkurenční podnik, dělaný často naschál

Uho – zkratka „univerzální hnědé omáčky“, podávané v závodních a školních jídelnách

Vidlák – vesnický buran

Hodit vidle – úmyslně něco překazit

Chytit virózu – opít se, podle „korunovační virózy“ prezidenta Miloše Zemana

Vlezný – vstupné

Všimné – úplatek

Vyšší dívčí – něco složitějšího, náročnějšího

Vyzenovaný – zcela klidný

Zakukat – umřít

INZERCE

Neortodoxní slovník dnešní mateřštiny – Hacknutá čeština – vyšel koncem loňského roku. Už se ho prodalo přes 10 tisíc výtisků.

vo „benčing“, z anglického „bench“, tedy lavičky pro náhradníky. Mladí ho používají pro vztah. Například: „Petra mám na benčingu, když mi to zrovna nevyjde s Pepou.“ Z toho může být „benčink list“ vedle „blek listu“ (z anglického výrazu „black list“, černá listina, tedy seznam něčeho zakázaného, pozn. red.). Tohle převedení do češtiny mi přijde kreativní. Mám dvě děti a pozoruju, že jinak mluví spolu ve svém kolektivu a jinak s námi dospělými, abysme jim líp porozuměli. Když mluví spolu, nerozumím jim některá slova nebo názvy, většinou se to týká počítačových her nebo youtuberů. Tam jsem trochu mimo.

■ Která slova jsou ve vašem online slovníku Čeština 2.0 nejvyhledávanější?

Kavka: Za celých deset let to bylo slovo „kunerol“, což byla prvorepubliková značka margarínu, který se asi moc nepovedl, protože dnes se používá pro nekvalitní tuk. Asi málokdo by tipnul, že tenhle výraz bude žít tak dlouho. Jinak v současnosti jsou nejpobulárnější už zmiňované „čvančary“.

■ Nová slova jsou protiváhou ke klišé. Nemáte pocit, že je jimi dnešní čeština zaplevelená?

Kavka: Klišé mám celkem rád, protože funguje jako jazyková zkratka. Když mi někdo potřebuje rychle něco vysvětlit, klišé je po ruce a já vím, na čem jsem. Když použije netradiční výraz, pochopím to obtížněji, pokud vůbec. Klišé mi vadí při komentování sportovních přenosů, kde jich je až moc, a v písemném projevu.

Škrabal: Kdybysme se v mluveném jazyce občas nevyjadřovali frázovitě a podle pří-

Kdysi každý Čech znal výraz „dělat Zagorku“ (dělat drahoty, upejpat se). Loni pro změnu vtrhla do lidové češtiny překvapivá vítězka ve sjezdovém lyžování Ester Ledecká. Od té doby můžete občas zaslechnout výrazy „dělat Ledeckou“ (divit se, že jsem uspěl) či „jít na Ester“ (vyrazit mezi lidi bez líčení).

pravených vzorců, všechno bysme museli znovu vymýšlet. Už takhle mluvím pomalu, leze to ze mě jak z chlupatý deky, abych použil nějaké to pěkné klišé. A teď si představte, že bych to tu všechno tvořil z fleku, to bysme tu seděli do zítřka! Klišé byla, jsou a budou.

„Nejpopulárnější nové slovo? Čvančary.“

Kavka: Největší experti na tvorbu klišé jsou politici, schovávají se za ně, aby nemuseli říct, co si opravdu myslí. Každá doba má svoje klišé, podle mě se jich ale nejvíc používalo za komunismu.

Škrabal: Přesně. Přečetl jste si něco v Rudém právu a nevěděl jste vůbec nic, protože všechno byla jenom slovní vata.

■ Čeho je současná čeština opravdu plná, jsou zkratky. Třeba z anglického „LOL“ (lau-

ghing out loud, hlasitě se směju) vzniklo „lolec“ neboli hlasitý nebo bujarý smích.

Kavka: Dokonce už je i „kazilol“, tedy ten, který pokazí nějakou srandu. Podobně jako „kazíšuk“. Pak jsou „lolexky“ – napodobeniny značkových hodinek, které jsou k smíchu. S těmi zkratkami si lidé opravdu vyhraji. Méně se v češtině využívá třeba „OMG“ (oh my God, ó, Bože!), to se hůř do jazyka včleňuje. Totéž „WTF“ (what the fuck, co to do prdele je?!). Anglické zkratky se kupodivu chytly i v mluvené podobě. Naopak české akronymy (druh zkratky, pozn. red.) jako „jžš!“ (ježíš!) nebo „nj“ (no jó) či „jij“ (jojo) se používají jen v písemné komunikaci, nikoli v ústní.

■ I v tvorbě nových slov je jasná tendence slova zkracovat, vyjadřovat se úsporněji, což asi souvisí s textovými zprávami a sociálními sítěmi, které jsou na pomezí mezi psanou a mluvenou češtinou. Už dlouho sílí tlak na zjednodušení jazyka, především pravopisu. Volají po něm hlavně rodiče dětí, které

právě chodí do školy a bifuji se češtinu. Co si o té tendenci myslíte?

Kavka: Možná po tom rodiče volají, ale nejsem si jistý, jestli to opravdu chtějí. Osobně nechci, aby se pravopis moc zjednodušoval, v tom jsem konzervativní. Některé věci nepoužívám, třeba přechodníky. Přijdou mi jako archaismus. Ale na druhou stranu si myslím, že do jazyka patří. Děti by minimálně měly vědět, že v češtině něco takového existuje.

Škrabal: Ve mně se to trochu tluče. Já to teď schválně vyhrotím: osobně bych přivykl nejspíš i tomu, kdyby se úplně zrušilo ypsilon a všude by se psalo měkké „i“. Jenže kdo by tomu nepřivykl, je to naše české hejníčko, které se před lety tak rozkejhlo, když se debatovalo o zrovnoprávnění tvarů „bysme“ s „bychom“. Pamatujete, to byla hysterie! Žel bohu, české jazykové společenství je komunita velmi konzervativní. Jazyk chce držet v zakonzervované podobě. Chce mít jasno, co je správně a co ne. Domáhá se úsudku nás, jazykovědců, abychom to za všechny rozhodli. Jenže doba, kdy o tom, jak se má „spisovně“ mluvit, rozhodovalo pár pomazaných hlav v čele s profesorem Havránkem (někdejší ředitel Ústavu pro jazyk český, pozn. red.), je naštěstí pryč. Mluví si můžou vybrat, zda psát „s“, nebo „z“ ve slově romantismus, zda citron či citrón, brejle

nebo brýle atd... A oni si najednou nevědí rady. Říkají: „Ale některá varianta musí být správnější.“ Nemusí. Můžu jim říct, v kolika procentech případů se kde co píše se „s“ a v kolika se „z“. A dát jim maximálně nějaké doporučení, podle komunikační situace. Ale rozhodnutí je na nich. Chtěl bych všem rodilým mluvčím češtiny vzkázat: „Nepodceňujte svou jazykovou intuici.“

Kavka: Když to zakonzervujeme, vytvoříme velkou propast mezi normou a tím, jak se mluví. A stejně nakonec budeme muset

nějaké ústupky směrem ke zjednodušení češtiny udělat. Důkazem je i četnost tvaru „bysme“ vedle „bychom“.

Škrabal: V mluvené češtině je to dnes už 9:1. V psané formě je to pořád ještě ve prospěch „bychom“, i díky automatickým korekturám ve Wordu.

Kavka: Když lidem podtrhne Word nějaké slovo, najednou znervózní. Dvacetkrát si to kontrolují. Technologie nás umí zblbnout.

Škrabal: Občas použiju „bychom“ i v mluveném projevu a vážně si nepřipadám divně.

Knižka *Hacknutá čeština* obsahuje více než 3 000 novotvarů. Zde dva příklady. Sežrat žábu znamená splnit velmi nepříjemný úkol, do kterého se člověku vůbec nechce. Slovem vlasakr se zase označuje velmi výrazná změna účesu, většinou ne zrovna k lepšímu.

Miloš Zeman nejenže tak trochu „legitimizoval“ vulgaritu („kunda sem, kunda tam“ atd.), ale díky němu nabylo zcela nový význam třeba i slovo „viróza“, kterým vysvětloval své zvláštní „rozpoložení“ u korunovačních klenotů v roce 2014 (na snímku vlevo). Češtinu obohatili ale i mnozí další politici: Andrej Babiš („sorry jako“, „účelovka“), Stanislav Gross („křišťálově čistý“, „myslím to upřímně“), Václav Klaus (jako první začal používat výraz z americké angličtiny „je to o tom“) či Karel Schwarzenberg („hodit schwarzenberga“ - trochu si zdřímnout; viz snímek vpravo).

Ale i z hlediska systému jazyka je tvar „bysme“ příhodnější. Nebo chcete-li i další varianta „by jsme“, která se na webu a v mailech objevuje čím dál častěji – a vlastně je přísně logická, systémová. „Bychom“ je původní aoristový tvar (*aorist – typ slovesného času, pozn. red.*), který ale v jiných případech od 15. století nepoužíváme.

Kavka: A „bychom“ si přesto těch pět set let hýčkáme a nechceme ho opustit.

Škrabal: Jazyk se postupně zbavuje věcí, které jsou méně užívané. Je nepraktické mít x variant pro totéž. Zbydou třeba dvě: jedna více formální, druhá méně. Skoro ve všech internetových diskusích vidím tvar „bysme“ – a tohle mě opravdu netrápí. I když si vyměňuju maily se vzdělanými lidmi, i těm leckdy uteče měkké „i“ a tvrdé „y“, anebo udělají chybu v psaní „mě“ a „mně“ – a věřte mi, že to nejsou žádní nedouci. Ostatně já taky občas udělám někde nějakou hrubku... Vozit se po někom jako „gramanáček“ kvůli formě je ubohé. Tihle lidi si neuvědomují, že jazyk se vyvíjí – a to prostřednictvím variant, což není nic jiného, z laické perspektivy, než „chyby“. Nemám rád, když se lidé dovolávají jazykovědců, aby jim potvrdili, jak je čeština przněná a jak uvadá. Není to tak!

■ **S tím psaním jen měkkého „i“ jste mi trochu vyrazil dech. Podívejte, jak šíleně vypadá napsané slovo kobila!**

Škrabal: Ve výslovnosti přece žádný rozdíl není.

■ **A co třeba „mladí člověk“? V jednotném čísle mužského rodu přece vyslovujete „mladý“.**

Škrabal: Stačí se podívat například do jihoslovanských jazyků, grafémy „d“, „t“ a „n“

Jsou i nadčasové výrazy, které se drží už po několik generací. Typickým příkladem je oslovení „vole“.
„V Osvobozeném divadle si ‚vole‘ z legrace říkali Voskovec s Werichem a v 50. a 60. letech se toto oslovení stalo natolik populární, že vystřídal tehdy velmi oblíbené ‚čče‘, tedy zkrácené ‚člověče,‘ říká Markéta Pravidová z Ústavu pro jazyk český.

fungují buď bez háčku, nebo s háčkem – a to určuje výslovnost celé skupiny „dí“, „tí“, „ní“. Loni jsem byl v Lublani, a ačkoliv slovinsky neumím, fungovalo to perfektně. Je to otázka širší perspektivy. Největší národovci většinou neumějí – ku své škodě – žádný cizí jazyk. (Ale mám pro ně dobrou zprávu v podobě jednoho eurosloganu: „Jed-

„Nelogičností jsou v češtině možná stovky.“

nojazyčnost je léčitelná.“) Ale aby tu nedošlo k mýlce: já nejsem zastáncem radikálních řešení, a rušit ypsilon nechci. Jen rád dávám za příklad Slováky, kteří v 50. letech zjednodušili psaní v přičestí minulém. Po „l“ od té doby následuje vždy měkké „i“. Takže píší: „Ženy aj devčatká boli.“ A v tomto gramatickém jevu už nikdo nikdy nemůže udělat chybu. Žáci nemusejí strávit desítky hodin

nesmyslným drilem, namísto toho si můžou třeba rozšiřovat slovní zásobu, nebo se snažit porozumět textu. Mělo by jít víc o obsah než o formu, ne? A vůbec jsou ta naše „posvátná“ pravidla českého pravopisu plná nesystémových věcí. Třeba slova „ztuhlý“ a „strnulý“. Proč se v jednom případě píše „s“ a ve druhém „z“? Jak to, že poučka o změně stavu v tom druhém případě nefunguje? A takových nelogičností jsou desítky, ne-li stovky.

■ **Je to výjimka, kterou se musíte naučit... Kam až byste šli v tom zjednodušování? Národní ústav pro vzdělávání navrhuje vyřadit z povinné výuky přechodníky (tvar slovesa vyjadřující současně probíhající nebo navazující děje, například *Dívka odcházela, příjemně se na chlapce usmívajíc, pozn. red.*), nebo vztažné zájmeno jenž...**

■ **Škrabal:** Jsem velký milovník přechodníků, používá je i v běžné řeči – ale tady mi to vyškrtnete, že? (*smích*) A krom toho máme ustrnulé přechodníky jako „nehleď na“, „soudě podle“, „vyjma něčeho“ atd. Sice to je archaismus, ale asi by o něm měli žáci aspoň vědět, aby ho v textu rozpoznali a tušili, jakou má funkci, že šikovně zhušťuje sdělení. A že se hojně používal ještě v první polovině 20. století, že ho dodnes najdou v odborném textu. Zájmeno „jenž“ v mluveném projevu sice téměř nikdo nepoužívá, ale v tom psaném se sakra hodí, když máte za sebou dvě přívláskové věty a nechcete opakovat zájmeno „který“... „Jenž“ bude v jazyce žít, dokud ho budou čeští mluvčí používat. Když ho budou ignorovat, zanikne.

■ **Co si myslíte o přechylování?**

Škrabal: Zachovat! Pomáhá to rychlé orientaci v textu.

■ **Takže Angelina Jolieová?**

Škrabal: Tlak nepřechylovat už tady je delší dobu a bude silnější. Já vím, že hájím ztracenou pevnost, ale hájím ji odhodlaně.

V přejímání cizích slov je čeština hodně vstřícná. Protikladem je třeba islandština, která si raději vytváří slova vlastní – u banánu či kafe sice nakonec ustoupila, ale další mezinárodní slova jako „computer“ či „telefon“ přijmout odmítla. I pro „CD“ si vytvořila vlastní výraz, který v překladu znamená „deska popsaná paprskem“.

Kavka: I mně přijde pohodlnější přechylovat, protože pak rychleji pochopím, o co jde. Ale u známých cizích jmen se podle mě obejdeme bez přechylování.

Škrabal: Je to šikovný, praktický prostředek. Vezměte si větu: „Něco se stalo Clintonovi.“ Tam by tedy podle odpůrců přechylování mělo být: „Něco se stalo Clinton.“ Protože on se přece nejmenuje Clintonovi. Nebo: „Stane se to Clintonovým?“ Tady by taky mělo být: „Stalo se to Clinton.“ Nebo dokonce „Clintons“? (*Díky přechylování navíc hned víme, zda jde o Billa Clintona, či jeho manželku Hillary Clintonovou, pozn. red.*)

■ **Co psaní velkých písmen? V 90. letech u nás proběhla změna v této oblasti, která měla tento jev zjednodušit, ale stal se pra-**

vý opak. Co s tím? Bylo by řešením všech na vlastní jména a názvy psát s velkým písmenem?

Kavka: I s tím mají děti ve škole problém. Tady bych to taky rád zjednodušil. Hlavně se mi líbí, že se kolem toho konečně rozproudila diskuse.

Škrabal: Na všech těch jevech, co jste jmenoval, se ukazuje, jak je kodifikace zoufale těžkopádná, jak neustále zaostává za živým jazykem. Na světě je přes 6 000 jazyků, z nichž několik stovek, kterým nehezky říkáme „primitivní“, nemají písemnou podobu. Ani žádnou jazykovou poradnu a jazykovědce. A přesto se jimi lidé domluví. Rozhodně neřeší, jestli někde psát měkké nebo tvrdé „i“. Takže bych to tak neprožíval. . .

Kavka: Myslím, že bysme měli být sebevědomější. Tím, že budeme říkat „bysme“ (nebo psát „by jsme“), nezničíme češtinu, ona tím dokonce ani nijak neutrpí. Hodně Čechů bohužel češtinu pořád bere jako posvátnou krávu, o kterou by se mělo pečovat, je pro ně nedotknutelná. Něco jako Hrad a prezident. Když se nad ním vyvěsí červené trenky, hodně lidí se může pomínout. No a co? Pojďme červené trenky vyvěšovat i v češtině! Uvidíme, co to udělá se společností. Testujme citlivost mluvčích. A buď se nové návrhy chytí jako funkční věc, nebo zaniknou. Nic horšího se stát nemůže.

Milan Eisenhammer

ANKETA: Má se čeština změnit? A jak?

1) Kdy jste dítěti nebo zástupci mladé generace nerozuměl/a nějaký nový výraz, který se dnes používá? A o které neologismy (nová slova, novotvary) a zkratky se například obohatil váš slovník?

2) Jste pro zjednodušení pravopisu? Do jaké míry? Zachovat psaní „i“ nebo „y“, psaní „mě“ a „mně“, psaní velkých písmen? Nebo něco z toho obětovat? Proč ano, proč ne?

Alena Mornštajnová (55), spisovatelka

1) Protože jsem se donedávna pohybovala v prostředí středoškolských studentů, nestalo se mi, že bych čemukoli nerozuměla. Vadí mi ale nekritické přejímání a používání cizích slov – hlavně slov z angličtiny, a to i na místě, kde existuje český výraz. Ale i já občas „googlím“, „loguju“ a „surfuju na internetu“.

2) Čeština jistě zjednodušení určitě potřebuje, ale možná bych tolik neřešila i/y, mne/mně/mě, ani velká písmena. To vše má rozlišovací funkci. Zbytečnější se mi zdají složitá pravidla při psaní čárek.

Dominik Hašek (54), bývalý hokejový brankář a absolvent Pedagogické fakulty

1) Nepamatuji se na žádný konkrétní příklad. Často jsem se jich ptal na nějaké anglické slovíčko, protože uměly anglicky lépe než já. Ale to asi není ten případ, na který se ptáte.

2) Myslím, že každé „y“ a „i“ má v českém jazyce důležitý upřesňující význam (v příčestí minulém a vyjmenovaných slovech). Navíc to nepovažuji za něco extrémně těžkého (na rozdíl třeba od přechodníků), a to jsem byl průměrný češtinář. . . Takže bych to stoprocentně zachoval. Už jenom proto, aby v psaném textu nemohlo dojít k nedorozumění.

Ferdinand Leffler (40), zahradní architekt

1) Mám doma dvě kategorie dětí: jedna ve věku okolo 8 let občas překvapí něčím krásným a i milým: moje dcerka Žofinka třeba odmalíčka produkovala nová slova z češtiny, taková ta logická, jako třeba konev je „zalejváček“, nebo matračka je „lehačka“. Starší děti přicházejí z počestnými výrazy z anličtiny: „Noulajfer“ je ten, kdo už je v takovém zajetí svou obrazovkou či displejem, že fakt neví, co se venku děje. Pak taky vím, že nemám příliš „flexit“. To je frajeření, které přísluší mladším borcům. 2) Tak tady jsem dost „konzerva“. Češtinu mám rád takovou, jaká je. Je to jako si u babičky dát čaj do starého hrnku. Je otlučený, možná příliš malý, držet by se asi taky mohl lépe, ale já prostě nechci jinej.

Kateřina Cajthamlová (56), internistka, psychoterapeutka, výživová poradkyně

1) Byly to spíš zkratky, od dětí jsem se naučila třeba

„btw“ (z anglického „by the way“ – „mimochodem“, pozn. red.) nebo „cu“ („See you“, tedy „uvidíme se“ – pozdrav na rozloučenou, pozn. red.). Od nich jsem taky poprvé slyšela slova či spojení „esemeska“, „surfovat po netu“ a „lajkovat“... Nejsem na sociálních sítích, takže tyhle neologismy nepoužívám, tedy kromě slova „esemeska“ a zkratky „btw“.

2) Obávám se, že znalost gramatiky bude i nadále upadat a bude tedy tlak na různá zjednodušení jazyka. Nevidím ale důvod, proč měnit srozumitelnost sdělení jen proto, aby se děti nemusely učít složitá pravidla (to platí zejména pro „i“ a „y“ nebo „mně“ a „mě“). Velká písmena bych oželeda, nechala bych je jenom tam, kde jde opravdu o vážený symbol (Česká Republika, Univerzita Karlova), nebo u vlastních jmen, osob a zvířat. . .

Zdeněk Pohlreich (61), vyhlášený šéfkuchař

1) Já dětem nerozumím vůbec, ale výrazy s tím asi nemají nic společného. Vyřešil jsem si to tak, že se tím už nezabývám, pro mě je tahle bitva už ztracená. 2) Myslím, že by bylo nejlepší zrušit úplně všechno, čím se předcházející generace po desítky a stovky let zabývaly, a nechat dnešní mudrce to celé vyvinout znova, včetně tekoucí vody, aut, telefonů, elektřiny a podobně.

